

Sortspættens *Dryocopus martius* udmejsling og genbrug af redehuller på Bornholm

FINN HANSEN

(With a summary in English: Nest hole excavation and reuse of nest holes by the Black Woodpecker on Bornholm, Denmark)

Indledning

Ved yngletidens start er det ikke alle sortspættepar, der udmejsler nye redehuller. Nogle benytter sig at ældre huller efter først at have foretaget nødvendige indre forbedringer.

Undersøgelser, der belyser artens udmejslingsvirksomhed og genbrug af gamle redehuller, er sparsomme (Cuisin 1967, Blume 1981), og hidtil har ingen forsøgt at klarlægge de eventuelle årsager til udmejslingerne af nye huller trods tilstedeværelsen af gamle og tilsyneladende velegnede huller ved yngletidens start.

I dette indlæg fokuseres derfor på tilstanden af og beboelsen i de redehuller, der året i forvejen blev benyttet af de enkelte territoriers par. Desuden gives en beskrivelse af redetræernes fysiske tilstand før udmejslingens start samt en oversigt over de træarter, Sortspætter har udmejslet redehuller i siden artens indvandring til Bornholm i starten af 1960'erne.

Materiale

Øens skove er siden 1972 gennem søgt for ynglende sortspættepar og hultræerne registreret (Hansen 1974). 52 adskilte territorier er beskrevet (Hansen 1987) og 616 hultræer noteret.

I årenes løb er 968 Sortspætter blevet ringmærket, heraf 247 individuelt mærket. Siden ynglesæsonen 1975 har det derfor været muligt at registrere udskiftningen i bestanden og i de enkelte par.

Resultater

Nye henholdsvis gamle redehuller

Siden 1961 er der frem til og med 1985 noteret 616 redehultræer på Bornholm fordelt på 20 træarter (Tab. 1). To arter, bøg og skovfyr, tegner sig for mere end to tredjedele af dem allesammen.

Siden 1972 har Sortspættene i omkring tre fjerdedele af tilfældene (302 af 410) benyttet nye

Tab. 1. Artsfordelingen af 616 træer med sortspættehuller, 1961-1985.

Species distribution of 616 nest-trees.

	n	%
Bøg <i>Fagus sylvatica</i>	256	42
Skovfyr <i>Pinus silvestris</i>	170	28
Rødel <i>Alnus glutinosa</i>	42	7
Bævreasp <i>Populus tremula</i>	27	4
Birk <i>Betula</i> sp.	26	4
Ædelgran <i>Abies alba</i>	23	4
Rødgran <i>Picea abies</i>	19	3
Ask <i>Fraxinus excelsior</i>	9	1
Skovelm <i>Ulmus glabra</i>	7	1
Landevejspoppel <i>Populus canadensis</i>	6	1
Grandisgran <i>Abies grandis</i>	5	1
Eg <i>Quercus robur</i>	5	1
Lærk <i>Larix decidua</i>	5	1
Hvidel <i>Alnus incana</i>	4	1
Sølvpoppel <i>Populus alba</i>	4	1
Weymouthsfyr <i>Pinus strobus</i>	3	—
Storbladet Lind <i>Tilia platyphyllos</i>	2	—
Nobilisgran <i>Abies procera</i>	1	—
Østrigsk Fyr <i>Pinus nigra</i>	1	—
Fuglekirsebær <i>Prunus avium</i>	1	—

huller (Fig. 1). I de fleste tilfælde har tilstanden af foregående års redehul givet et fingerpeg om, hvorfor et nyt hul er udmejslet (Tab. 2). Dertil kommer, at næsten en fjerdedel af alle nye huller fandtes i territorier, der det foregående år enten stod tomme eller husede enlige fugle, eller hvor redehullet ikke blev fundet. (Når huller ikke blev fundet, hang det generelt sammen med, at spættterne flyttede, efter at Alliker havde bemærget sig det først udmejslede hul.)

Kun i 37 tilfælde (20 huller i døde og 17 i levende træer) er det ikke muligt at angive en sandsynlig årsag til, at fuglene ikke brugte det

Tab. 2. Sandsynlige årsager til, at Sortspætter opgav gamle redehuller og i stedet udmejslede nye (ialt 296 i årene 1973-85).

Probable causes why Black Woodpeckers abandoned old nest holes and excavated new ones. 1) New pair. 2) Old nest tree felled or broken. 3) Water in old nest. 4) Old nest otherwise unfit. 5) Old nest occupied by Jackdaws. 6) Old nest occupied by squirrel. 7) Bees in old nest. 8) Unknown.

	n	%
1. Nyt par, eller gamle hul ikke fundet	71	24
2. Gamle rede træ fældet/knækket	22	7
3. Vand i gamle redehul	16	5
4. Gamle redehul ubrugeligt	13	4
5. Alliker i gamle redehul	122	41
6. Egern i gamle redehul	10	3
7. Bier i gamle redehul	5	2
8. Ukendte årsager	37	13

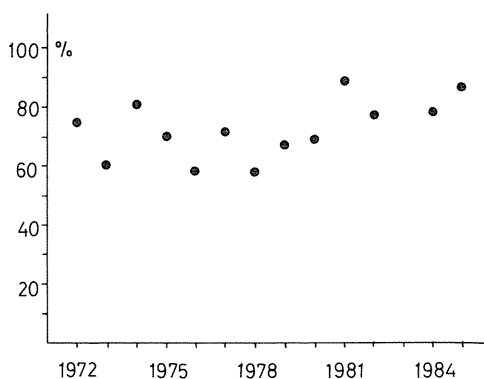

Fig. 1. Nyudmejslede redehuller i pct. af alle beboede, 1972-85. For perioden som helhed ses en svagt stigende tendens ($r_s = +0,42$), der dog ikke er statistisk signifikant ($P > 0,05$). Øjet fanger et svagt fald til 1978, og derefter en stigning til 1985. Man skal dog næppe lægge for megen vægt på disse "tendenser".

Percentage of nestings taking place in new holes.

gamle redehul. Kvalificerede gæt kan dog ofte gives (se diskussionen). Især kan udskiftning af hunnen mellem de to ynglesæsoner tænkes at spille en rolle, jvf. Tab. 3.

108 sortspættepar har ynglet i gamle huller. I langt størstedelen af tilfældene (90) vides det, at der var tale om et tidligere benyttet ynglehul. Kun 2 gange har hullet med sikkerhed ikke været brugt som rede tidligere; i de sidste 16 tilfælde savnes viden om hullets tidligere brug.

De tilfælde, hvor gamle huller er benyttet, omfatter 68 forskellige huller. For 48 af disse er historien (herunder udmejslingstidspunktet) kendt i detaljer (Fig. 2). I gennemsnit har de 48 huller været til disposition i 7,2 år (t.o.m. 1985), men har kun været brugt i 2,6 sæsoner (Tab. 4).

I hvilke træer udmejsles redehuller?

1972-1985 blev 238 nyudmejslede redehuller registreret. Heraf var 63 i døde træer (12 med ældre redehuller og 51 uden spor efter tidligere aktivitet), de øvrige 175 i levende træer (19 med ældre redehuller, 99 med andre spor efter tidligere aktivitet, og 57 uden sådanne spor). Da næsten tre fjerdedele af udmejslingerne foretages i levende træer, ser det ud til, at arten er en skadevolder i skovbruget.

At sagen imidlertid ikke er helt så enkel ses ved en nøjere betragtning af de 57 levende træer uden spor efter tidligere aktivitet. I 9 af 15 bøgetræer var der et tydeligt og fremskredent sygdomsangreb i veddet, da Sortspættterne påbegyndte udmejslingen. Dette gjaldt også for to

Tab. 3. S sammensætningen af 335 par og deres brug af gamle henholdsvis nye redehuller.

The composition of 335 pairs and their use of old and new nest holes, respectively. (Gammel: old; ny: new; han: male; hun: female.)

	gammel han		ny han		ialt
	gammel hun	ny hun	gammel hun	ny hun	
gamle huller	53	20	10	9	92
nye huller	112	63	21	47	243
ialt	165	83	31	56	335

landevejspopler. En skovfyr var tydeligt svampeinficeret, en ædelgran var ved at visne i toppen, en bævreasp havde et tydeligt angreb af bark-biller, en birk var svampeinficeret, og en rødell var ligeledes angrebet af svamp. Tilbage resterer 6 bøgetræer, 25 skovfyrre, to ædelgraner, to rødgraner, to bævreasper, to rødelle, en lærk og en sølvpoppe, ialt 41 træer, der alle synes at have

været friske før Sortspætterne indledte deres udmejslinger. 41 af 346 beboede redehuller (238 nye og 108 gamle) svarer til, at hvert ottende beboede redehul udmejsles i tilsyneladende helt friske træer. Med en bestand på små 40 nglepar (Hansen 1987) vil Sortspætterne i gennemsnit hvert år udmejsle fem nye redehuller i helt friske træer.

Tab. 4. Oversigt over genbrugte redehuller 1973-1985 (jvf. Fig. 2).

Summary of reused nests 1973-1985 (cf. Fig. 2).

År Years:	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	\bar{x}
a	4	5	7	4	4	2	3	3	1	6	7	2	7,2
b	20	15	5	5	2	0	0	0	1	0	0	0	3,2
c	29	11	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2,6

- a. Tid fra udmejsling (første beboelse) og dispositionstiden ud
Time from excavation (first use) until 1985 (or nest destroyed)
- b. Tid fra udmejsling (første beboelse) til seneste beboelse (t.o.m. 1985)
Time from excavation (first use) until last used (1985 incl.)
- c. Samlede antal beboelser (t.o.m. 1985)
Number of seasons used (1985 incl.)

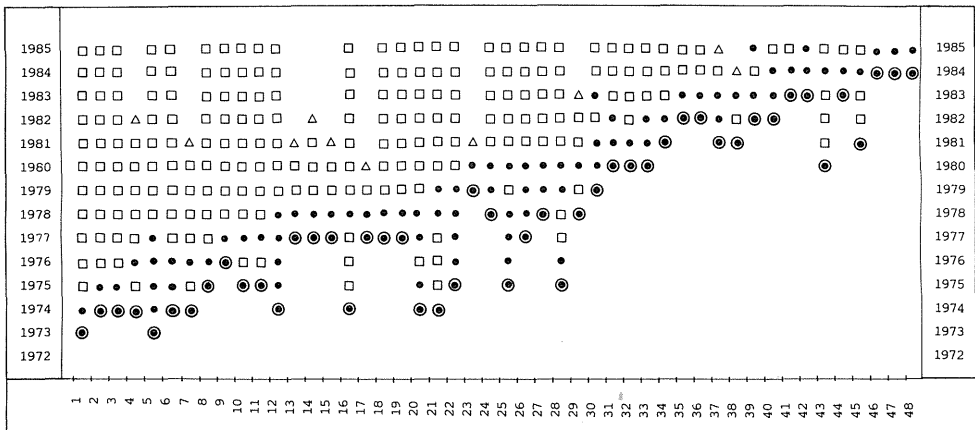

Fig. 2. 48 genbrugte sortspættehullers historie.
The history of 48 reused nest holes.

- Redehul udmejslet og beboet af Sortspætter Nest-hole excavated and used
- Redehul beboet af Sortspætter Nest-hole used
- Redehul ikke beboet af Sortspætter Nest-hole not used
- Δ Redetræ ikke tilstede (fældet/stormfældet) Nest-tree destroyed

Diskussion

Tidligere er der foretaget enkelte lokale studier af Sortspættens ynglebologi og adfærd (Loos 1910, Pynnönen 1939, Eygenraam 1947, Blume 1961, Cuisin 1967), men ingen har endnu taget artens populationsøkologiske forhold op til en nærmere undersøgelse. Det faktum, at næsten tre fjerdedele af en ynglesæsons beboede redehuller på Bornholm er nye udmejslinger, må derfor anses for at være en nyhed al den stund, at Bauer & Glutz (1980) har hævded, at det for det meste er gamle redehuller, der anvendes af yngleparrerne. Blume (1981) angav ganske vist, at der i hans undersøgelsesområde i Hessen til en vis grad forekom nye udmejslinger (30%), medens Pynnönen (1939) kendte til 24 beboede redehuller, hvoraf de 13 (54%) var nye.

Sandsynlige årsager til, at gamle huller er opgivet og nye er udmejslet, er angivet i Tab. 2. Fordi hovedparten af redehullerne ikke er undersøgt så at sige "med hånden", men er konstateret fra jorden, kan der i gruppen "ukendte årsager" reelt være tale om et eller andet indhold, der blot ikke er noteret ved besøget, og som kan have været årsagen til, at sortspætteparret var tvunget til at mejsle et nyt redekammer ud.

Som eksempel på dette må nævnes et redehul, der blev udmejslet i 1983, men som af uforklarlige årsager ikke blev genanvendt i 1984. Først da hullet blev checket af "med hånden" sent på ynglesæsonen kunne det fastslås, at redekammeret var fyldt op med et par nylonstrømper. Sandsynligvis har et egerm proppet strømperne i hullet efter ynglesæsonen 1983, og således gjort det uanvendeligt.

Generelt viser det sig, at redehuller i døde træer kun undtagelsesvist genanvendes, og 20 af de 37 huller, der ikke blev genanvendt af "ukendte årsager" (Tab. 2), var i døde træer. Mulige forklaringer i 11 af de 17 resterende tilfælde kan være udskiftning af en eller begge fugle i parret (8), stærk trafik på stier nær rederne (2) og for megen fugt (1). Et af de øvrige 6 redehuller var blevet udrustet med et ekstra indgangshul.

Blume (1981) giver eksempler på redehuller med både fire og seks års kontinuert sortspættebeboelse. Seks år er endnu ikke noteret på Bornholm, men der er et eksempel på seks års beboelse i samme redetræ, omend i to forskellige redehuller. To redehuller (Fig. 2: 12,22) har haft sortspættebeboelse fem år i træk, og andre tre (Fig. 2: 5, 25, 26) fire år i træk.

Det fremgår af Tab. 3, at hovedparten af de fugle, der genanvender gamle redehuller, er gam-

le erfarne fugle med et godt kendskab til territoriet og dets redehuller. En stor del af disse erfarne fugle (hanner) har tilmed i høj grad benyttet hullerne til overnatning mellem ynglesæsonerne. Nye par, og især par med nye hunner, er tilbøjelige til at yngle i nyudmejslede huller. En mulig forklaring kan være, at hunnerne har den endelige afgørelse i valget af redested. En anden årsag kan være, at nye hunner har svært ved at modstå presset fra allikerne i begyndelsen af ynglesæsonen.

Der har tidligere været nogen uenighed om tilstanden af de træer, hvori Sortspætten udmejsler sine redehuller. Loos (1910) hævder, at hovedparten af udmejslingerne foregår i fuldstændigt raske træstammer. Rendle (1914) støtter denne antagelse ud fra 30 års erfaring og hævder, at "den værste uskik ved Sortspætten er, at den ved sine redehulsudmejslinger vælger de stolteste bølge- og fyrretræer med kernesunde og fuldstændigt insektfrie stammer". Pynnönen (1939) derimod nævner flere tilfælde, hvor nye sortspættehuller er udmejslet i tørre udgæede fyrretræer samt en enkelt bladløs bævreasp. Endelig konstaterer Blume (1981), at alle de udmejslinger, han kender til, er foretaget i defekte træer eller i det mindste "forstpatologisk påfaldende steder" på træstammerne.

Mod dette står de bornholmske oplysninger om, at 41 ud af 346 beboede redehuller (12%) var udmejslet i "udefra at se" helt friske træer. Om der i virkeligheden har været tale om en skjult defekt i træet på det sted, redehulsudmejslingen blev påbegyndt, har det ikke været muligt at efterspore.

Antages det, at 12% af de fundne 616 hultræer har været helt friske ved redehulsudmejslingens start, har den bornholmske sortspættepopulation påført skovbruget et tab i form af en forringet træværdi for rundt regnet 75 træer med en træmasse på godt 200 m³. Dette er en bagatel sammenlignet med de store ødelæggelser, stormene i 1956, 1967, 1981 og 1984 påførte øens skove. Alene stormen 17. oktober 1967 påførte Bornholms Statsskovdistrikt, der dækker godt og vel 30% af øens samlede skovareal, et tab på 88 000 m³ træmasse (Hansen 1979). Sortspættens skader i skovbruget må derfor anses for at være ubetydelige.

På den positive side må det fremhæves, at Sortspætter ved deres redehulsudmejslinger er med til at forøge redemulighederne for skovens øvrige hullevende fauna (Hansen 1984). Desuden gør Sortspætten nytte ved at fortære mange af skovens skadeinsekter.

Foto: John Larsen.

Efterskrift

Det er i de senere år fra flere sider gjort gældende, at Sortspætten har en nøgleposition i skovens økologi. Den er i sit oprindelige udbredelsesområde en indikatorart for en bevaringsværdig type naturskov (Scherzinger 1981). Deutsche Bund für Vogelschutz udsendte som afslutning på et "Artenschutzsymposium Schwarzspecht" i 1980 en resolution, der bl.a. gik ud på en bevarelse af Sortspættens redegultræer (Anon. 1981). Under Nordisk Ornitologisk Kongres i Finland 1983 blev en lignende resolution om bevarelse af Sortspættens hultræer i Norden udsendt (Järvinen 1984). Endelig har Svenska Naturskyddsföreningen i samarbejde med Skogsvårdsstyrelsen og skovejere i Sverige i 1985 opfordret til en beskyttelse af hultræerne, idet man derved forsøger at hjælpe skovens betrængte hullevende fauna (Neiman & Vaste 1985).

En fast stab af bornholmske fugleinteresserede med Steffen Nielsen og Torben Kure i spidsen sammen med Henrik Ipsen, Elmer Jensen og Mogens Poulsen har været en uvurderlig hjælp ved registreringer af hultræer og mærkningen af Sortspætter, hvorfor de hermed bringes min varmeste tak.

Summary

Nest hole excavation and reuse of nest holes by the Black Woodpecker on Bornholm, Denmark

The Black Woodpecker immigrated to the island of Bornholm in the early 1960s and the population, about 40 pairs in 1985, has been surveyed each year since 1972.

Most nesting attempts take place in newly excavated holes whereas old nests are reused in only about 25% of the cases (Fig. 1). Examination of the abandoned trees and holes in most cases disclosed probable reasons for their discontinued use (Tab. 2). Many holes were usurped by Jackdaws. Besides, irrespective of the condition of the old nest holes present in the territory, new holes were often excavated by newly formed pairs,

in particular when the female was the new pair member (Tab. 3).

In spite of the frequent excavation of new holes, the economic losses to forestry caused by Black Woodpeckers appear to be negligible. Most nest trees are visibly damaged or sick at the time of nest excavation; only 12% of the trees in this study appeared to be sound.

Referencer

- Anon. 1981: Resolution zum Schutz des Schwarzspechts. – Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 20: 123.
- Bauer, K. M. & U. N. Glutz von Blotzheim 1980: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 9. – Wiesbaden.
- Blume, D. 1961: Über die Lebensweise einiger Spechtarten (*Dendrocopos major*, *Picus viridis*, *Dryocopus martius*). – J. Orn. (Sonderheft) 102: 1-115.
- Blume, D. 1981: Schwarzspecht, Grünspecht, Grauspecht. – Wittenberg Lutherstadt.
- Cuisin, M. 1967: Essai d'une Monographie du Pic Noir (*Dryocopus martius*). – L'Oiseau et R. F. O. 38: 20-52.
- Eygenraam, J. A. 1947: Het gedrag van de Zwarte specht *Dryocopus martius* (L.) – Ardea 35: 1-44.
- Hansen, F. 1974: Sortspætten og de bornholmske sommerhuse. – Feltornithologen 16: 136-139.
- Hansen, F. 1979: Bornholmske skove som levested for den nyindvandrede fugleart – sortspætten. – Bornholmske Samlinger II Række 13: 9-30.
- Hansen, F. 1984: Der Schwarzspecht *Dryocopus martius* als Brutvogel auf der dänischen Insel Bornholm. – Ann. Zool. Fennici 21: 431-433.
- Hansen, F. 1987: Die Einwanderung des Schwarzspechtes nach Bornholm und seine Populationsentwicklung während 25 Jahren 1961-1985. – Acta Reg. Soc. Litt. Gothoburg. Zoologica 14: 53-59.
- Järvinen, O. 1984: The Nordic Ornithological Congress 1983. – Ann. Zool. Fennici 21: 179.
- Loos, K. 1910: Der Schwarzspecht. Sein Leben und seine Beziehungen zum Forsthaushalte. – Wien.
- Neiman, E.-L. & L. Vaste 1985: Gamla träd ger skogen liv. – Sveriges Natur 76 (2): 24-30.
- Pynnönen, A. 1939: Beiträge zur Kenntnis der Biologie finnischer Spechte I. – Ann. Zool. Soc. Vanamo 7 (2): 1-171.
- Rendle, M. 1914: Studien und Kritiken zur Naturgeschichte des Schwarzspechts *Picus martius* (L.). – Gefiederte Welt 43: 162-164.
- Scherzinger, W. 1981: Zur Verbreitung des Schwarzspechtes (*Dryocopus martius*) im Nationalpark Bayerischer Wald. – Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 20: 51-67.

Revideret 6. juni 1989

Finn Hansen
Birkevej 3, Nylars,
3720 Åkirkeby

Den 7. Nordiske Ornitologiske Kongres – en uge i spændende samvær med fagfæller fra hele Norden

Krabbesholm Højskole, Skive, Danmark, 6.-10. august 1990

Dansk Ornitologisk Forening, Vildtbiologisk Station og ICBP Danmark har den glæde at invitere til den 7. Nordiske Ornitologiske Kongres, som vil blive afholdt i Danmark i dagene 6.-10. august 1990. I løbet af denne uge har du en enestående chance for at møde fagfæller – amatører og fagornitologer – og i form af foredrag og diskussioner kan du høre om det nyeste fra den skandinaviske fugleforskning og fuglebeskyttelse. Du er også meget velkommen til selv at bidrage med egne resultater.

Vi har tilrettelagt et fagligt program, som især fokuserer på fuglebestande, deres krav til levesteder og trusler fra menneskelig side. Det er meningen, at dette program skal lægge op til et symposium om international fuglebeskyttelse.

Der bliver inviteret ornitologer, som vil fortælle om de nordiske bestande af havfugle, rovfugle og småfugle, bestandenes udvikling og problemer. Andre foredrag vil belyse, hvordan de nordiske fugle klarer sig i deres overvintringsområder. Vi regner f.eks. med at høre om løvsangerens overvintring i Afrika og dens møde med de lokale småfugle, samt om andefuglenes træk og overvintring i Østersøen.

Symposiet om fuglebeskyttelse bliver en præsentation af ICBP – den internationale fuglebeskyttelsesorganisation – og af CITES – Washingtonkonventionen. Vi regner med, at direktøren for ICBP vil komme og fortælle om de nyeste initiativer. Desuden vil der blive en præsentation af nordiske ICBP projekter. Efterfølgende vil Oriental Bird Club afholde årsmøde.

Der arrangeres ekskursioner i egnen omkring Limfjorden, hvor der vil blive rig mulighed til at se nogle af de smukkeste danske naturperler og et varieret fugleliv. Der vil bl.a. blive mulighed for at høre om et vildtbiologisk forsøg med reservater for vandfugle.

Som ved de tidligere kongresser vil der ikke blive stillet strenge krav om, at kun færdige arbejder kan præsenteres. Hvis du har nogle spændende resultater fra en undersøgelse, så hold dig ikke tilbage for enten at holde et foredrag eller vise en planche.

Kongresstedet vil blive Krabbesholm Højskole – en smuk gammel herregård fra år 1564. Prisen for overnatning og helpension på højskolen vil omtrentligt beløbe sig til 1300 d.kr. for hele kongresperioden (ved deltagelse i Oriental Bird Club mødet skal der regnes med et tillæg på 200 kr.). Der er dog også muligheder for at campere eller bo på hotel i nærheden.

Tilmelding sker til nedenstående adresse senest 1. maj 1990. Specielt foredragsholdere, som ønsker at deltage i kongressen, bedes anmelde snarest muligt, med angivelse af foredragets titel og en kort sammenfatning af indholdet. Hvis du tilmelder dig inden 1. marts 1990, vil du modtage et gratis eksemplar af NOK kongresrapporten fra Ribe 1981. Et foreløbigt program udsendes i løbet af foråret 1990.

Vi forsøger at skaffe midler til transport og ophold for juniorer, der kan regne med en reduceret pris.

KONGRESSENS ADRESSE ER: NOK 7, Vildtbiologisk Station, Kalø, DK-8410 Rønne, Danmark.

Vel mødt!
Arrangementkomitéen